

La medalla és una festa! Cinc casos de medalles modernistes festives

*ROSSEND CASANOVA**

La festa és un moment d'alegria i una ocasió per a la celebració. És una situació de joia, de somriures i de compartir alguna cosa amb la família, els amics o una multitud desconeguda amb la qual es participa d'un fet col·lectiu i plural.

La festa ve d'antic i es relaciona amb les festivitats del santoral. Impulsades per l'Església, tradicionalment vesteixen la jornada amb solemnitat (misses, bateigs, casaments...) i algunes marquen encara el nostre calendari anual: Sant Joan, Nadal, Reis... Els canvis socials, però, han volgut que convisquin amb altres de creació recent i que han arrelat entre la població, com Sant Jordi, festa del llibre i de la rosa, o la Diada, festa nacional catalana. Els actes laics han donat peu a una llibertat d'acció i de programa, de manera que, deslliurats de la moral religiosa, en general acostumen a ser més desimbolts i molts d'ells tenen la gresca com a protagonista.

El terme “festa” també està associat amb “fer festa”, que es relaciona amb les vacances, i ha donat peu a l'adjectiu “festiu” referit a aquell que fa festa, que està de festa o que és alegre. També és l'arrel del terme “festival”, referit a una trobada dedicada a la música. De festes, doncs, n'hi ha de molts tipus, fins i tot la familiar que celebra un aniversari, la d'un final de curs, la d'una empresa que promou un nou producte, etc.

Finalment, hi ha les festes de pobles i de ciutats, les conegudes festes majors o festa gran, que acostumen a recordar el seu patró o patrona i sovint en prenen el nom.¹

La cultura catalana és molt festiva i ho ha plasmat de moltes maneres, també amb medalles. La numismàtica s'ha ocupat de retratar la festa i tot allò que l'en-

* Doctor en Història de l'Art (Universitat de Barcelona), membre de la SCEN.

1. És el cas de les Festes de la Mercè a Barcelona, les Festes de Santa Tecla a Tarragona, les Festes de Sant Narcís a Girona o les Festes de Maig de Lleida, que se celebren en honor a Sant Anastasi.

volta; és més, les mateixes medalles sovint s'han convertit en el record, el premi o el testimoni de la pròpia festa. A més, atès que la festa és una activitat pròpia de l'ésser humà, en la majoria dels casos les medalles reproduïen una o diverses persones que adopten les postures més adients al tema: ballant, saltant, brindant, etc.

En aquest escrit proposem cinc casos de medalles festives del període modernista, adoptant el terme català per a les nostres peces i les d'altres països malgrat que, com sabem, aquest estil té denominacions diferents i característiques pròpies segons el país d'origen, sobretot a Europa i a Amèrica.

El tema de la festa (entès com una celebració) el trobem en medalles anteriors i posteriors al Modernisme, detall que posa de manifest que la relació festa/medalla ha perdurat llargament en el temps.

Recordem finalment que les medalles d'aquest període tenen el seu origen en els canvis socials que Europa va experimentar al llarg del segle XIX i que la medalla hi va evolucionar en paral·lel, assolint una major presència entre la societat, que desitjà veure-hi representat allò que li era proper, com la festa.² Això va fer que s'aprofités qualsevol ocasió per a utilitzar-les, des d'aniversaris a casaments, jocs, concursos.... I tots aquells nous consumidors van fer que, al mateix temps i gràcies a la seva demanda, la medalla festiva passés a il·lustrar temes més populars, més folklòrics i més propers.

ELS PROMOTORS

La medalla pot ser una iniciativa pública o privada, de manera que el ventall de promotors és molt ampli. Així, per exemple, en l'àmbit de l'Administració trobem des de governs a ministeris, ajuntaments, organismes, societats o corporacions especials creades per a esdeveniments concrets, com fires o exposicions. Les medalles impulsades per l'Administració tenen un caràcter oficial, són lliurades com a record, agraïment o recompensa i, en molts casos, es dediquen a aquelles persones que s'han distingit en algun aspecte en particular. El petit objecte metàl·lic acostuma a reproduir aquell reconeixement mitjançant la seva representació o grafisme. En el cas de les festes, com passen en llocs concrets, en la majoria dels casos estan vinculades a pobles o ciutats, de manera que, en general, la medalla festiva il·lustra la història i el patrimoni cultural del municipi

2. En el desenvolupament de la medalla hi van intervenir factors com el perfeccionament dels processos de reducció i d'encunyació, amb el consegüent abaratiment de la peça final, de manera que les curtes i cares edicions que tradicionalment eren destinades a una clientela exclusiva van deixar pas a un nou públic, cada vegada més popular, que les adquiria en forma de medalles, medalletes o penjolls. També la liberalització de l'encuny que, en alguns països com França, es trobava fins aleshores en mans de l'Estat, fomentà l'aparició de nombroses firmes editores que intentaren arribar a tots els públics i n'afavoriren la difusió.

(sovint la cultura immaterial) representant la festa de les formes més variades, des dels seus personatges a icones, o simbòlicament.

Els privats acostumen a ser empreses, societats, associacions, fundacions, entitats i un llarg etcètera, però també trobem medalles promogudes per alguna persona de forma individual. Entre els particulars també hi ha els empresaris del sector numismàtic, propietaris de tallers industrials que produeixen i comercialitzen medalles, ja siguin fetes expressament a gust del client o bé genèriques que es personalitzen gravant-hi a burí el nom concret de la festa i el del seu participant. Són l'objecte ideal (per les seves dimensions, caràcter artístic i capacitat de personalitzar-se) per difondre missatges diferents: celebrar un aniversari, recordar un esdeveniment concret, retre un homenatge, ser un premi, etc.

CINC CASOS DE MEDALLES MODERNISTES FESTIVES

Coneixem moltes medalles que tracten el tema de la festa en el període modernista. No és la nostra intenció fer-ne un llistat ni podem tractar-les abastament, de manera que el lector trobarà cinc exemples que ho il·lustren i que en són

Figura 1. *Concurs de Jocs i Tirs populars de Brussel·les* (Godefroid Devreese, 1899).

prou representatius, tant públics com privats, i de caire popular, religiós i institucional.

Concurs de Jocs i Tirs populars de Brussel·les (1899). Anualment, entre juliol i agost, a Brussel·les se celebren les festes comunals que tenen lloc en el marc de la *Kermesse*. Va ser el 1880 quan el Consell Comunal decidí que les kermesses que tenien lloc a la *Grande Place*, a la plaça dels Màrtirs i al *Marché-aux-Grains* s'unificarien en una gran fira que tindria lloc al boulevard de Midi. Des

d'aleshores, la Fira de Midi és la més important de Brussel·les i s'obre el primer cap de setmana abans de la Festa Nacional, el 21 de juliol. L'any 1899, la municipalitat de Brussel·les convocà un concurs per a la creació d'una plaqueta que servís de recompensa als participants del Concurs de Jocs i Tirs Populars de les Festes Comunals. Hi participaren vint-i-dos escultors, resultant guanyadora (amb 1.000 francs de premi) la proposta de Godefroid Devreese, que va saber representar el volum i la perspectiva amb el mínim de relleu.³ L'escultor escollí la figura humana per a evocar el triomf del vencedor, amb els seus atributs (palma, flors i banda), els estris per a les habilitats (velocitat, punteria i destresa) i l'escenari (la *Grande Place*), on es veu l'edifici de l'ajuntament, promotor de la medalla i de les festes (Fig. 1).⁴

Figura 2. 400 aniversari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa (Hans Frei, 1901).

3. Godefroid Devreese (1861-1941) és considerat un dels medallistes més importants de Bèlgica i el renovador de l'art de la medalla en aquest país. Format a l'*Académie Royale des Beaux-Arts de Brussel·les*, estudià amb Eugène Simonis (1810-1882) i Charles Van der Stappen (1843-1910). Amic de l'arquitecte Victor Horta (1861-1947), aquest li construí el seu taller a Schaerbeek, al nord de la capital. Home afable, senzill, d'una gran cordialitat, treballador, d'esperit despert i defensor de les seves idees, participà en nombroses exposicions i salons, tant belgues com internacionals, així com en exposicions d'art de les que sovint en feia la medalla oficial. Viatjà per Europa i va rebre nombroses distincions honorífiques. És autor de monuments com *La batalla dels Esperons d'Or* (1902-1905), d'escultura pública i privada, bronzes d'art i més de 400 medalles, avui molt preuades per la seva excel·lent qualitat.

4. La plaqueta, per penjar, té un contorn sinuós, molt en la línia *Art Nouveau* de l'època, on s'hi entortolla la gràfila de formes vegetals. A l'anvers hi ha representat l'edifici de l'Ajuntament de Brussel·les, situat a la *Grande Place*. En primer terme hi ha tres joves vestits amb roba i calçat esportiu. El guanyador duu una banda al pit i sosté amb la seva mà dreta una fulla de palma (la Victòria) i amb l'esquerra un ram de flors (el Premi). És enlairat i portat a les espatlles per altres dos concursants, un dels quals sosté una bicicleta i l'altre està al costat d'una ballesta i estris de pesca, evocadors de la rapidesa, la punteria i la destresa que calia tenir per guanyar els jocs. A l'exerg hi ha un arc i dues fletxes creuades. Al costat esquerre hi ha la signatura: G. DEVREESE SCt. El revers té la mateixa gràfila i duu la llegenda / VILLE / DE / BRUXELLES / - / FÊTES COMMUNALES / - / CONCOURS / DE / JEUX ET TIRS / POPULAIRES / - /. Just a sota s'hi gravava la data a burí, segons l'any del concurs. La peça que reproduïm mesura 63 x 44 mm i l'edità *Paul Fisch et Cie.*, de Brussel·les, és de bronze i duu un bany de plata.

400è aniversari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa (1901).

La Confederació tenia el seu precedent en els nexes entre petits estats (segle XIII) i va ser la precursora de la Suïssa moderna que coneixem avui. Al 1901, en ocasió de les festes que celebraven el quart centenari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa, varen tenir lloc a la ciutat tot un seguit d'actes. De maig a octubre es va celebrar l'Exposició Comercial, d'Arts i Agricultura, que mostrà el potencial local, i també hi van tenir lloc congressos, concerts, representacions de teatre, etc. En aquell marc es va editar aquesta plaqueta commemorativa impulsada per la ciutat de Basilea (Fig. 2). Va ser realitzada pel medallista Hans Frei, que hi va representar el fet polític a l'anvers i la celebració de la festa al revers.⁵ La plaqueta evoca les diverses activitats amb una somrient figura femenina (la ciutat), una garlanda de flors i la llegenda "La Basilea Federal ho celebra". Un putti evoca la gresca aixecant flors i movent les cames alegrement, mentre al fons es veu una panoràmica de la ciutat.⁶

Festes de la Mercè a Barcelona (1902). La Mercè és la festa major de Barcelona des del 1871, quan l'ajuntament va impulsar un programa d'actes extraordinaris per celebrar la seva patrona, la Mare de Déu de la Mercè, data que s'escau el 24 de setembre. El propi ajuntament li donà un nou impuls l'any 1902,

Figure 3. *Festes de la Mercè a Barcelona* (Eusebi Arnau, 1902).

5. Hans Wilhelm Frei (1868-1947) va néixer i morir a Basilea. Va ser medallista, orfebre i escultor. Es formà primer a Viena, a la *Goldschmied und Ciseleur Schule*, i després a l'*École des Arts Industriels* de Ginebra i a l'*École Nationale Supérieure des Arts Décoratifs* de París, on va tractar el medallista Oscar Roty. De retorn a la seva ciutat, on hi establí el taller, aconseguí una reputació internacional i realitzà més de 400 medalles de gran qualitat.

6. L'anvers presenta dos cavallers donant-se la mà, símbol del pacte suís, davant d'una multitud que ho mira des de la ciutat fortificada. Té una gràfila escenogràfica amb la data / 1501 / a la part superior, i la llegenda / HIE BASEL / HIE SCHWEIZER= / BODEN / dins un cartutx a l'exerg. Està signada per Hans Frei. El revers presenta una figura femenina lleugerament vestida que aixeca una garlanda de flors sota la data 1901 i l'escut duplicat de la ciutat. Al fons, un paisatge urbà amb els principals edificis de Basilea. Un putti, assegut sobre la llegenda / BASLER / BVNDES= / FEIER /, aixeca més flors. Una gruixuda gràfila serveix d'emmarcament. La que reproduïm és de bronze i mesura 50 x 35 mm.

quan es programaren cavalcades, una trobada gegantera, un concurs de castells i balls de sardanes. Unes activitats que tenien lloc per primera vegada de forma oficial a la ciutat, de manera que van convertir aquelles festes en tot un esdeveniment. Per a la ocasió, l'Ajuntament de Barcelona edità la medalla oficial que encarregà a Eusebi Arnau (1863-1933), sens dubte un dels millors medallistes catalans del moment.⁷ Es tracta d'una peça amb evidents trets modernistes on tres figures femenines que porten objectes musicals (trompeta, lira i partitura) celebren la diada de la patrona (Fig. 3).⁸ Les figures estan en moviment, conferint un cert dinamisme, en contraposició a l'escut i la llegenda, situats a la part superior, que anuncien les festes i l'any (FERIAS Y / FIESTAS / DE Ntra. Sra. DE / LA MERCED / AÑO 1902). Són precisament l'escut i la llegenda els que ens ajuden a identificar la medalla, que no reproduïx cap espai recognoscible de la ciutat. Al costat dret s'observen altres figures que porten palmes i que, situades al darrere de les tres que encapçalen la comitiva, indiquen que es tracta d'una desfílada dedicada a la Mare de Déu. Aquest disseny va tornar a ser utilitzat per l'Ajuntament de Barcelona en ocasió d'una altra festa, la del Nadal de 1906.⁹

Carnaval de Binche (1910). Els orígens d'aquesta festa valona són difícils de precisar, però se'n tenen notícies des de l'Edat mitjana. Avui és un esdeveniment popular i social de primer ordre, un dels costums carnavalescs més antics d'Europa i de ressò mundial, reconegut l'any 2003 Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat per la UNESCO. Té lloc a la ciutat belga de Binche, situada al sud de Brussel·les, a la província d'Hainaut. Aquesta manifestació folklòrica, fruit d'una llarga tradició oral, es prepara amb temps: més de 1.000 homes *binchois* es disfressen de *Gille* pel Dimarts de Carnaval. Els seus vestits sumptuosos són vermells, grocs i negres, i duen uns barrets de plomes d'estruç, esclops de fusta, picarols i màscares blanques d'uns rostres pèl-roigs amb ulleres. Els *Gille* desfilen al so dels tambors davant l'atenta mirada d'un públic entusiasmada, avui dia arribat d'arreu del món.

L'any 1910, el pintor simbolista Louis Buisseret (1888-1956), nascut a la ciutat, executà un original cartell amb un *Gille* (amb rostre femení!) que alça una ta-

7. Una extensa i completa biografia es pot consultar a: MARIN SILVESTRE, Isabel. *L'obra medallística de l'escultor Eusebi Arnau*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2005. Vegeu també: MARIN SILVESTRE, Isabel. *Eusebi Arnau*. Infesta Editor, col·lecció *Gent Nostra*, núm. 131, Barcelona, 2006.

8. Les tres duen els cabells recollits segons un esquema proper al medieval i porten uns vestits llargs de mànigues amples, decorats al coll, que acaben als peus amb unes formes del més pur estil modernista. Al capdamunt hi ha l'escut de l'ordre mercedari i la corona comtal amb la llegenda / FERIAS Y / FIESTAS /, entre l'escut / DE Ntra. Sra. DE / LA MERCED / i, dessota, / AÑO / 1902 /. La peça està signada E. ARNAU al lateral dret, mesura 50 mm i va ser editada per Costa Huguet.

9. Aleshores s'encunyà als tallers de Desideri Rodríguez i es substituï la llegenda superior per un estel radiant, en clara al·lusió al de Betlem.

Figura 4. *Carnaval de Binche* (Paul Du Bois, 1910).

ronja amb la seva mà dreta mentre sosté un cistell amb moltes més amb l'esquerra. A sota hi situà l'escut de la ciutat. Buisseret va fer un rostre idealitzat i un vestit realista. Al voltant hi situà els elements propis de la festa (cintes, màscares, campanetes, etc.) i al seu darrera, envoltant el personatge, un cercle amb la llegenda / Carnaval / de Binche /. L'obra es conserva al *Musée du Masque* de la ciutat.

A partir d'aquell any, el cartell va ser utilitzat en successives ocasions i fins a l'actualitat. La difusió d'aquesta imatge va fer que es prenguéssim com a model per altres suports: una escultura, un segell postal... i també una medalla. Es tracta de *Carnaval de Binche*, de Paul Du Bois,¹⁰ que és una rèplica numismàtica del cartell (Fig. 4).¹¹

Kermesse de Brussel·les (1910). La medallística belga, una de les més prolífiques en el camp numismàtic, va veure aparèixer altres medalles festives aquell any 1910. Una peça força interessant i diferent pel que hi té representat i la seva utilitat final és la que realitzà Devreese en ocasió de la *Kermesse* de Brussel·les, celebrada en el marc de l'Exposició Universal (Fig. 5).

10. Paul Du Bois (1859–1938) és un escultor belga que guanyà el premi Godecharle el 1884. Contribuí a la renovació de l'expressió artística francesa a finals del segle XIX i formà part del "Groupe des XX" i, posteriorment, de la *Libre Esthétique*. Professor d'escultura a Mons i a Brussel·les, la seva obra està caracteritzada per grans monuments, bronzes de petit format, joies i medalles.

11. La plaqueta, que mesura 80 x 45 mm, va ser fabricada en bronze pel taller Fisch de Brussel·les. El Gabinet de Medalles de la Biblioteca Reial de Bèlgica (KBR) en conserva el model original en bronze a gran format.

Figura 5. *Kermesse de Brussel·les* (Godefroid Devreese, 1910).

La *Kermesse* és una festa de llarga tradició i que, a Catalunya, tindria el seu homònim en les fires de les festes majors. El nom, que procedeix del neerlandès *Kerkmisse* (Missa d'Església), designa la festa parroquial, patronal i benefactora que tradicionalment se celebrava una vegada a l'any. A Brussel·les, es coneix des d'època medieval i, durant la festa, hi ha jocs de destresa (com els de la primera medalla comentada), parades de menjar i beguda, així com sorteigs, números artístics i balls. Va ser així com l'escultor representà la festa en la medalla *Bruxelles Kermesse* que es lliurà als participants guanyadors dels diferents concursos.¹² Els que mereixien aquest premi rebien la medalla dins d'un estoig preciós: una capseta circular amb l'interior encoixinat, amb la base daurada i la tapa vermella amb un ribet verd. La mateixa medalla es va fer en versions en miniatra de 30 i de 20 mm de diàmetre amb anella per penjar. En aquest cas, va ser promoguda per l'organització del *Comité de Bruxelles – Kermesse*, que a l'Exposició tenia un recinte especial que reproduïa un poblet medieval, el "village". Aquest missatge és el que apareix a la medalla: a l'anvers, dos camperols celebren la festa, gerra en mà i ballant, mentre que, al revers, hi ha la porta d'entrada al poblet que, clausurada la mostra, va ser enderrocat.

12. La medalla presenta, a l'anvers, dos camperols flamencs amb els vestits típics a la manera de Teniers. Ella duu els cabells recollits, el vestit li voleia al vent i del costat dret li penja una bossa. Ell duu barret, brusa, uns pantalons que li arriben al genoll i sosté una gerra de cervesa a la mà esquerra. Agafats per les espatlles, ballen al so de la música festiva. Els envolta la llegenda circular amb una tipografia molt *Art Nouveau*: / · BRUXELLES · / · KERMESSE · /. A l'exerg hi ha la data / 1910 /; al costat esquerre, la signatura G. DEVREESE i, al costat dret, la marca FONSON FRÈRES, del fabricant. El revers presenta l'entrada monumental del "village" annex a l'exposició on hi van tenir lloc les festes de la *Kermesse*. A la part inferior hi ha un conjunt de flors. La peça que reproduïm mesura 55 mm de diàmetre, duu anella per penjar i és de bronze daurat.

CONCLUSIONS

En general, aquestes medalles presenten aquells elements intrínsecs que ja coneixem: una forta intenció comunicativa i publicitària (en el cas de *Carnaval de Binche* es basa en la pintura que també s'utilitzà com a cartell anunciador), el promotor utilitza la medalla per a explicar allò que més li convé (en el cas de *400è aniversari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa*, s'hi veu la ciutat medieval i la moderna), el promotor també acostuma a sortir-hi subtilment retratat (en el cas de *Concurs de Jocs i Tirs populars de Brussel·les*, hi ha reproduït l'edifici de l'ajuntament) o representat per algun element evocatiu (en el cas de *Festes de la Mercè a Barcelona*, amb l'escut de la ciutat), i la medalla també és l'objecte de la festa (en el cas de *Kermesse de Brussel·les*, era el premi que es concedia als guanyadors dels concursos).

En aquestes medalles trobem la representació de la festa (com el ball de *Kermesse de Brussel·les*) o bé una al·legoria (com la processó de noies angelicals de *Festes de la Mercè a Barcelona*). I, en la majoria dels casos, tenen una llegenda que inclou el nom i la data de celebració.

Les medalles responen al gust de l'artista i al seu caràcter en reproduir la festa i tot allò que s'hi relaciona. Així, trobem representats espais permanents (com l'ajuntament a *Concurs de Jocs i Tirs populars de Brussel·les*), temporals (com el ball de *Kermesse de Brussel·les* que va tenir lloc a l'Exposició de 1910) i també imaginats (en el cas de *Carnaval de Binche*, la figura és realista però el fons és fantasiós).

Les medalles reproduïdes també mostren com els artistes manifesten la seva creativitat amb al·legories (com les figures de *400è aniversari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa*), amb evocacions (les figures de *Festes de la Mercè a Barcelona*), amb reproduccions de la realitat (com els ballarins de *Kermesse de Brussel·les*) o amb còpies d'un original (com *Carnaval de Binche*, no basat en la festa sinó en la pintura que s'utilitzà com a cartell anunciador). En aquesta última medalla, l'escultor esdevé un copista i alhora un intèrpret dels volums. Aquesta feina, que podria semblar tot un repte, no ho és si es té en compte que, en aquella època, una de les maneres habituals de treballar dels medallistes era reproduir en tres dimensions allò que veien en dues. Dit amb un exemple: creaven en volum els retrats fotogràfics.

Queda, per últim, esmentar la corba sinuosa modernista, el *coup de fuet*, molt evident en *Concurs de Jocs i Tirs populars de Brussel·les*. En els altres casos, l'estil s'expressa en l'aspecte dels retratats (amb la indumentària i el pentinat de *Festes de la Mercè a Barcelona* o de *Kermesse de Brussel·les*), amb els elements al·legòrics que envolten el personatge central (com les cintes, campanetes i màscares de *Carnaval de Binche*) i amb les característiques locals (com el medievalitzant *400è aniversari de l'adhesió de Basilea a la Confederació Suïssa*).